

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **проф. дсн Георги Димитров Димитров**

Емпирична реконструкция на политическите взаимодействия в историята на българската интеграция в Европейския съюз (Изследване върху спомените на участници в процеса),

представен за придобиване на научната степен „доктор на политическите науки“

Автор на становището: **доц. д-р Светослав Христов Малинов**

Общо представяне

Дисертационният труд е с впечатляващ обем на основния текст от 1050 стандартни страници; освен него съдържа библиография от 332 заглавия (73 на български език, останалите на английски), 25 илюстративни фигури, 16 таблици с емпирични данни, две приложения с информация за проведено емпирично изследване. Общият дисертационен замисъл е разгърнат в 10 глави, предлагащи решение на поредица от свързани помежду им конкретни проблеми и създаващи системна историзирана картина на интеграционното взаимодействие между България и ЕС. Трудът защитава тезата, че българското присъединяване към ЕС е процес с национална специфика, разкриваща се чрез взаимната допълнителност на детайлите, които изразяват неговия цялостен политически характер (АВТ, стр.4).¹

Стремежът на автора не е да подкрепя или оспорва оценките за присъединяването на България към ЕС, а да създаде по-обща смислова картина, която да служи за отправна гледна точка както към разбиране на станалото, към тогавашния ентузиазъм на преките участници в процесите, така и към днешните резултати от българската интеграция в ЕС (ДИС, стр. 5). Това е същността на заявената още в самото заглавие претенция за „емпирична реконструкция на политическите взаимодействия“ в историята на българската евроинтеграция. Оттук и фокусът върху „широтата и многообразието на детайлите в процеса на българската подготовка за членство в

¹ Ще се придържам към следната система за цитиране: при позоваване на пълния текст на дисертацията ще използвам обозначението ДИС, например – (ДИС, стр.xxx), а за автореферата обозначението АВТ, например – (АВТ, стр.xxx)

Съюза“ (ДИС, стр. 5), който естествено преминава в изследване „на механизмите за интеграция в ЕС като въплъщение на характерен политически подход“ (АВТ, стр.6).

Актуалност и дисертабилност

Според проф. Димитров българското присъединяване към ЕС заслужава да е предмет на изследване, защото е проблем за бъдещето на ЕС. Интересът към него е стимулиран от желанието да разберем общата логика и специфичните механизми на изключително важен европейски макро-исторически процес. Търсенето на алтернативни модели за разширителна политика на ЕС е исторически съдбовно за целия континент. Или казано с други думи, отговорното провеждане на политика на интеграция в ЕС изисква разбиране в дълбочина на процеса, от който присъединяването на България към Съюза е особена, но и особено важна част. Качеството на интеграцията в ЕС на една страна-членка засяга целия Съюз, защото самият смисъл на членството е в националния принос към неговото развитие. Актуалността на проучването следва от факта, че интересът към българската интеграция в ЕС е малък и устойчиво намаляващ през годините, въпреки значението на този незавършен епизод от историята на страната.

Според автора на доктората изследването на този предмет стъпва върху концептуален синтез на постигнатото от предходния опит в проучванията върху разширяванията на ЕС. Повечето от предходните изследвания попадат в две основни групи: а) следващи хронологичен или фактологично-описателен подход и б) проверка за валидността на доминиращи теории (АВТ, стр.6). Така реалните механизми в целостта на интеграционния процес са оставали извън обсега на изследователския интерес главно поради притеснения от самото проблематизиране на ефективността на провежданите от Европейската комисия политики. Ясно са заявени поне две намерения, които гарантират висока дисертабилност на предложения труд: 1) емпирията да не се използва единствено за тестване на предварителни мисловни схеми, а като източник на нова информация относно сложността на изследвания предмет и 2) да се отчита диалектичността на двупосочно взаимодействие между ЕС и кандидатките, която е неподозирана преди изследването. Вместо да се търси универсално общото чрез насочено към теоретични резултати усилие, за познавателен приоритет е обявено специфичното за разглежданите процеси. (АВТ, стр. 7)

Методология

Проф. Димитров дефинира методологията на емпиричното изследване, чиито резултати са в основата на дисертационния труд, по следния начин: „аналитична реконструкция на българската интеграция в ЕС през спомените на ключово важни участници в нея, базирана на критичен диалог с предходната изследователска традиция, чрез който определихме тематичните акценти в груповия разказ на нашите EU интегратори“ (АВТ, стр.8). Изследователският екип е събрал емпиричната информация чрез дълбочинно полу-стандартизирано интервю, съдържащо се в Приложението. Зададените въпроси се отнасят до ключови събития и аспекти на присъединяването на България към ЕС с подчертан фокус върху онези, които са предмет на спорове в научната литература: използвани са различни техники, за да може събраната информация да притежава необходимото ролево многогласие, така че съвкупният дискурс да е типологически представителен за самия интеграционен процес, а не сума от частни виждания. Внимателната селекция на имената и продължилата повече от година, и то преди пандемията теренна работа, гарантират здрава основа на дисертационния труд. Извършената в тази посока работа ще остане като първичен източник за всички изследователи по темата оттук нататък.

Високата степен на методологическа чувствителност е проявена и със заявката за придържане към методологическия императив на Ерик Ериксън като базисна научна ориентация, а именно: „значимостта на всеки факт в една ситуация произтича от смисловия му принос за проясняването на другите факти в нея, а и самият той черпи своя нов, обогатен смисъл от това допринасяне“ (ДИС, стр. 5). Длъжни сме да припомним, че разглежданият от нас текст е създаден от автор с многогодишен опит като участник и ръководител на множество проекти, свързани с темата, с успешно защитили докторанти, с множество публикации и участия в международни форуми, които са добре известни на професионалната колегия. Ще си позволя да заявя, че от научна гледна точка нашият автор е формално най-подготвения български изследовател на темата за българската интеграция в Европейския съюз. Това се доказва за пореден път чрез обоснована и внимателно промислена методология, прецизно дефинирани понятия, чиято мрежа обхваща целия обем на изследването с необходимата яснота и непротиворечивост.

Макар и не леко и приятно, изчитането на стотиците страници на дисертационния труд не оставя никакво съмнение дали заявената цел е постигната.

Налице е убедителна и прогресивно уплътняваща се емпирична реконструкция на политическите взаимодействия в историята на българската евроинтеграция, чиито контури се появяват в процеса на разработката и по никакъв начин не са предначертани. Липсата на предзададен теоретичен модел може и да дразни, необичайният фокус върху широтата и многообразието на детайлите може наистина да затруднява, но авторът коректно ни е предупредил какво иска да постигне и какво няма смисъл да търсим в неговия текст. Традиционната инерция на политологичните очаквания си остава за сметка на очакваните обичайната структура и изложение.

Критика на рационалния институционализъм

За момент ще превключа на по-свободен литературен стил, защото няколко метафори биха свършили по-добра работа от всичко друго. Дисертационният труд няма структурата на архитектурен проект, сложна химическа формула или пък набор от логически вериги въпреки упоритото придържане към системата за номериране на *Tractatus Logico-Philosophicus* на Витгенщайн, което не намирам за сполучливо, а по-скоро за самоцелно. Работата прилича на тъчене на платно. Крайният резултат е многоцветно пано, състоящо се от поне 8638 нишки, които са усукани пред нашите очи и постепенно са преплетени със совалката. Тъканта е шарена и здрава, но единствено от наблюдателя/читателя зависи какви образи или поне прости фигури ще бъдат открити. Има обаче няколко много ярки петна, които всеки ще забележи; лично аз бях най-силно впечатлен от едно сребърно такова, което може да се окаже и златно. Това е критиката на рационалния институционализъм.

Постигнатата от автора емпирична реконструкция опровергава фундаменталните допускания на рационалния институционализъм, който доминира в изследванията на Петото разширяване на ЕС (ДИС, стр. 634). Според тази парадигма ЕС и страната кандидат рационално калкулират ползи и разходи, за да изчислят максималната взаимна изгода, която става основата на договора помежду им (ДИС, стр. 634). Според нейната вътрешна логика политиката за разширяване на Съюза има „природа“ и тя е „пренос на правилата“, които разширителната условност третира като европеизация на националните общества и тъкмо оттук произтичат практически проблеми в съвременните последици от тази политика (АВТ, стр. 71). Тук под формата

на критика откриваме безспорен научен принос, зад прецизната формулировка на който стои убедителен доказателствен материал. „Самата презумпция за рационалност, от какъвто и да е вид, предполага устойчива определеност и подреденост на отношенията, които се мислят. Точно тези характеристики са валидни в най-малка степен за конституираните отношения в българския EU-интеграционен процес“ (ДИС, стр. 635). Това е ключов извод с огромна стойност, който не е достигнат по теоретичен път или пък се дължи на вдъхновено прозрение. Той се предхожда от стотици страници, демонстриращи по безспорен начин колко много ентузиазъм, страст, еуфория, илюзии и дори некомпетентност съпътстват интеграционния процес.

По този начин биват реабилитирани проблемите, произтичащи от от радикалната различност на пост-комунистическите общества, без да се отрича историческата необходимост от разширяване на Европейския съюз като централна характеристика на неговата политика (ДИС, стр. 782). Нашият автор слага край на удобната инерция, задвижена от теоретизирането по отношение на ранните фази на интеграцията към Европейските общности, когато става дума именно за икономическа интеграция и където рационалният институционализъм е в стихията си. Време е да признаем че задачата за присъединяване на обществата от СЦИЕ е от свършено друг порядък спрямо предходните разширявания и да преместим фокуса върху съществената различност на Източното разширяване на ЕС. Време е да признаем наличието на качествена многовариантност в процеса на интеграция, блестяща илюстрация на която е настоящата дисертация (ДИС, стр. 782).

Затова изразявам пълно съгласие със съдържанието и начина, по който проф. Димитров формулира най-важните в тази връзка свои приноси, всички от които внимателно са изброени в края на Автореферата и по които нямам възражения. Неговото изследване е значимо в поне две измерения: 1) в политически план то е концептуално-методологическа рамка за аналитична оценка на иновацията в разширителната политика на ЕС към страните от Западните Балкани и 2) в академичен план то предлага фактологически обоснована, диалектична, историзирана алтернатива на позитивистката ориентация в мейнстрийма на изследванията върху политиката за разширяванията на ЕС. И ще повторя неговите думи, че тези постижения „нямат прецедент в българската политология, а доколкото ни е известно, и в световната“ (АВТ, стр. 782).

След запознаването с настоящата дисертация у мен остана усещане за сериозна липса. Формално тя не е свързана с предварително заявените цели и намерения от

проф. Димитров и не трябва да се възприема като критика за незавършеност на работата. Но тъй като той самият си позволява да засяга политико-практически аспекти на евроинтеграцията, то аз очаквах да вземе отношение по т.нар. „Revised enlargement methodology“, която е обявена от няколко години и ще бъде приложена към присъединяването на Западните Балкани. Бих искал да разбера как изглежда тази, според мен, смела и разумна ревизия в светлината на анализа на „българския случай“. Ще си позволя тезата, че дори и без да са чели труда на проф. Димитров невидимите, но съвсем не анонимни decision-makers в Брюксел все пак са разбрали и осъзнали много неща, доближаващи се до изводите му – и то доста преди неговото изследване. Така ли е наистина?

Бих искал да помоля за принципно и кратко обяснение на поредица от факти, за които бих могъл и лично да свидетелствам. Освен финансовата криза на Гърция и Брекзит, най-големите проблеми за ЕС, предизвикани от негови членове, през последните десет години се дължаха на Унгария и Полша, чието качество на присъединяване към ЕС проф. Димитров би определил като неизмеримо по-високо от това на България. Тяхното поведение води до въвеждане на нов механизъм за утвърждаване на върховенството на правото и обвързването му с европейските фондове. Тяхното, а не нашето въпреки всичко недовършено и недомислено относно нашата евроинтеграция и най-ниските ни показатели по ключови критерии. Защо не сме ние „черната овца“ – а би трябвало според неумолимата логика, тръгваща от сбърканото начало?

В заключение ще отбележа, че като имам предвид достойнствата на дисертационното изследване и споменатите научни приноси, които са само част от постигнатото, убедено и настойчиво препоръчвам на членовете на уважаемото от мен жури да подкрепят присъждането на научното звание „доктор на политическите науки“ на проф. д-р Георги Димитров Димитров.

София, 13.07.2022 г.

Изготвил становището:

/доц. д-р Светослав Христов Малинов/

